

УДК 379.84(477-51-2)-027.36:712:727

Н. В. Ходарченко,
аспірант кафедри теорії, історії і синтезу мистецтв НАОМА

КУЛЬТУРНО-РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПРОСТІР У СТРУКТУРІ ЦЕНТРУ ЧЕРНІГОВА

Анотація: в статті досліджуються особливості реорганізації історичного міського середовища на прикладі міста Чернігова. Дано характеристику основної концепції просторової організації історичного міста, яку названо культурно-рекреаційним простором. Підкреслено необхідність застосування комплексного підходу щодо організації міського простору історичної частини Чернігова.

Ключові слова: реорганізація історичного середовища, історико-архітектурний потенціал, історико-архітектурне середовище, міський простір, комплексний підхід, рекреація.

Міське середовище – складна структура, що безперервно змінюється, завжди має минуле, сьогодення та майбутнє і відображає всі етапи розвитку міста. Тобто, міське середовище є постійно рухомим і змінним, а значить, існує постійна необхідність просторових перетворень містобудівного організму. Тому організація міського простору була і залишається важливою сферою архітектурної діяльності, як практичної, так і теоретичної.

Дана проблема є актуальною для більшості великих міст України. Окремого розгляду потребують історичні міста, оскільки для них найбільш гостро постають питання збереження історичного середовища та водночас його перетворення. Слід звернути увагу на те, що історичні міста різняться своєю містобудівною структурою, яка формувалася під впливом різних факторів (природних та антропогенних). Тому і підходи щодо організації простору історичних міст мають різнитися. В цій статті досліджуються особливості організації міського простору в структурі центру Чернігова.

Проблема організації простору історичного міста викликає підвищений інтерес багатьох дослідників, не тільки архітекторів, а і культурологів, істориків, економістів, психологів, соціологів. Бібліографія питання досить обширна.

На вирішення проблем, що склалися в міському середовищі, спрямовані дослідження з розробки глобальних напрямів організації й оптимізації архітектурного середовища міста – це роботи Н. Бевза, Н. Дьоміна, В. Єжова, Н. Крижановської, Г. Лаврика, В. Мироненко, Б. Мержанова, В. Тимохіна, І. Фоміна та ін. [6]

Пошук шляхів удосконалення середовища історичних міст розвивається в різних напрямках. Проблемами збереження та розвитку історичних міст займалися В. Лавров, Г. І. Батіашвілі, Ю. В. Ранінський, Є. Водзинський, О. Пламеницька, В. Вечерський та ін. Здійснено також цілий ряд досліджень, присвячених естетиці міського середовища та містобудівній композиції, проблемам збереження своєрідності історичних міст. Це роботи М. Бархіна, К. Лінча, Л. Соколова, О. Маслова, В. Лаврова, А. Мардера, Т. Устенко, О. Фоменко тощо.

Метою даної статті є визначення поняття культурно-рекреаційного простору в структурі центру історичного міста.

На тему минулого, сьогодення та майбутнього цінного середовища історичного міста постійно ведуться дослідження, йде безперервний пошук способів організації міського простору. Важливим та цікавим аспектом таких досліджень була і залишається проблема збереження історичного середовища з одночасною модернізацією міського простору, що відповідав би сучасним потребам містобудівного комфорту. В більшості розвинених країн Європи підвищення комфортності середовища історичного міста, формування цілісного міського простору з високим рівнем його технологічного оснащення і естетичного оформлення досягає неабиякого значення.

Маємо приклади світового та вітчизняного досвіду організації історичного середовища таких великих міст, як Київ, Львів, Одеса, Москва, Санкт-Петербург, Тбілісі, Рига, Таллін, Краків та ін. Аналізуючи їх, можна зазначити, що на характер перетворення середовища історичного міста впливають: величина міста, його адміністративне, культурне значення, сформоване планування і забудова міста, особливості історико-архітектурного середовища та ландшафту, нові соціально-економічні вимоги та перспективи розвитку міста.

Тому в процесі перетворень для кожного міста вирішувався ряд актуальних містобудівних, історико-архітектурних, соціокультурних, екологічних, естетичних проблем. Для більшості столиць і міст-мегаполісів гостро стоїть кожна з перерахованих проблем, і кожна з них потребує окремого розгляду та глибокого дослідження.

Для великих міст такий диференційований підхід у дослідженні доцільний і неминучий. Але є і приклади системно-комплексних підходів щодо організації цілісного простору історичного міста. Системний підхід визначається тим, що він орієнтує дослідження на розкриття цілісності об'єкта, на виявлення різноманітних типів зв'язків складного об'єкта і зведення їх у єдину теоретичну концепцію. Саме на такому досвіді варто акцентувати увагу в нашій статті.

Цікавий приклад перетворення історичного середовища міста дає Тбілісі. Об'єктом містобудівного дослідження стало, по суті, все старе місто. Принципи збереження історичного середовища та формування цілісного міського простору були досить різноманітні. Ці принципи підпорядковувалися конкретним умовам тих чи інших частин міста. В одному випадку це реставрація з залученням нових функцій; у другому – відновлення втрачених функцій у нових формах; у третьому – інтеграція у сформовану структуру міста сучасних споруд, що відповідають образу міста та є співмасштабними до історичної забудови [8].

У найбільш повному обсязі роботи, спрямовані на комплексний розвиток історико-архітектурного середовища історичної частини міста, будуть проведені у Талліні. Розробка наукових основ, що дозволили б при перетворенні Старого міста зберегти його цінні історичні особливості, вимагала всебічного комплексного дослідження. Старе місто було досліджене як цілісний історико-містобудівний організм. Виходячи з цього, були розроблені пропозиції щодо функціонального зонування Старого міста, організації транспорту, використання історико-архітектурних пам'яток. Результати роботи отримали міжнародне схвалення, в 1980 році Таллін отримав премію “Золоте яблуко” Європи [8].

Вдалим сучасним прикладом організації історико-архітектурного середовища міста можна вважати досвід Кракова. З 2004 року Краків впевнено та послідовно реалізує комплексну концепцію розвитку міста. Можна виділити її основні аспекти.

По-перше, це вирішення транспортних проблем: створення розвиненої інфраструктури авіа, залізничних та магістральних сполучень; оновлення міського пасажирського транспорту; чітке транспортно-пішохідне зонування.

По-друге, регенерація історико-культурної спадщини: розширення туристичного, культурного простору міста, що обмежувався невеликою територією поблизу площі Ринок, Королівського тракту та Вавельського замку; відродження занедбаних історичних кварталів (найбільшою мірою це стосувалося Казімежа, давнього єврейського кварталу в центрі міста).

По-третє, чітке функціонально-планувальне зонування: виділення зон стратегічного розвитку, що різнилися між собою за призначенням.

За порівняно короткий строк Краків став потужним туристичним осередком, провідним польським центром новітніх технологій та послуг і вважається культурною столицею Польщі. Втім, не слід забувати, що ідея комплексної концепції розвитку міста виникла ще не так давно, а історичні квартали та окремі пам'ятки архітектури знаходилися у занедбаному стані [5].

Отже, зарубіжний досвід реалізації комплексних програм, розглянутий вище, можна вважати базовим для пошуку рішень з оптимальної реорганізації вітчизняних міст. Адже в Україні (поряд з такими визначними історичними містами, як Київ і Львів) існують міста меншого масштабу, але з не менш цінним історико-архітектурним і культурним значенням, чітко визначеним соціально-функціональним профілем та напрямом подальшого розвитку. В таких містах стає можливим і навіть необхідним вирішення ряду проблем щодо організації історичного міського середовища комплексно, що привело б до формування цілісного міського простору.

Саме тому об'єктом нашого дослідження стає місто Чернігів, визначальною особливістю якого є те, що у самому центрі міста, в його історичному ядрі, багатий ландшафт зв'язав основні природні компоненти – рельєф, водойми і рослинність – в єдину систему. А у поєднанні з архітектурно-просторовим середовищем сформувався неповторний ландшафтно-містобудівний комплекс. Завдяки цьому Чернігів має потужний культурний, історико-архітектурний потенціал, що визначає перспективи його подальшого розвитку. Концентрація історико-архітектурних, культурних, природних факторів у центральній частині Чернігова надає йому виразного культурно-рекреаційного характеру розвитку.

Отже, за таких умов можна наголошувати на доцільності застосування комплексного підходу щодо формування цілісного міського простору історичної частини Чернігова. Саме комплексний підхід у вирішенні таких задач дозволить забезпечити єдність архітектурно-планувальних, художньо-образних, соціокультурних якостей міста. Міський простір історичного міста повинен сприйматися як цілісна структура, що складається з багатьох різних елементів і частин, чітко пов'язаних між собою.

Властивістю такого простору є комплексне забезпечення основних видів діяльності соціуму, в числі яких особливу вагу (поряд із працею, житлом, торговими потребами тощо) отримує оптимізація рекреаційної функції, яка традиційно поєднувала туристичні, оздоровчі та розважально-відпочинкові потреби. В умовах історичної зони міста на перший план виступають такі аспекти рекреації: *пізнавально-культурний; естетично-інформаційний; туристичний*. У цьому зв'язку особливого значення набуває якнайповніше залучення до виконання вищезазначених функцій усього культурного та історико-архітектурного потенціалу, а також пасивних зон центральної частини міста, таких як набережні рік Десни та Стрижня. Ріки протікають у самому центрі Чернігова, колись вплинули на виникнення міста і формування його планувальної структури, і зараз мають бути важливим культурно-рекреаційним осередком. Адже набережні міст є цінними елементами міської композиції і

впливають на формування неповторного образу кожного міста. Але й досі зони набережних рік Десни та Стрижня належним чином неекспоновані, що знову ж вказує на необхідність реорганізації центрального міського простору.

Отже такий підхід до просторової реорганізації історичного міста (його центру) визначає цей простір як **культурно-рекреаційний**.

Висновки. Із вищезазначеного випливає, що культурний та історико-архітектурний потенціал міста визначає застосування саме комплексного підходу щодо реорганізації міського простору історичної частини Чернігова.

Визначено основні складові історико-архітектурного потенціалу Чернігова:

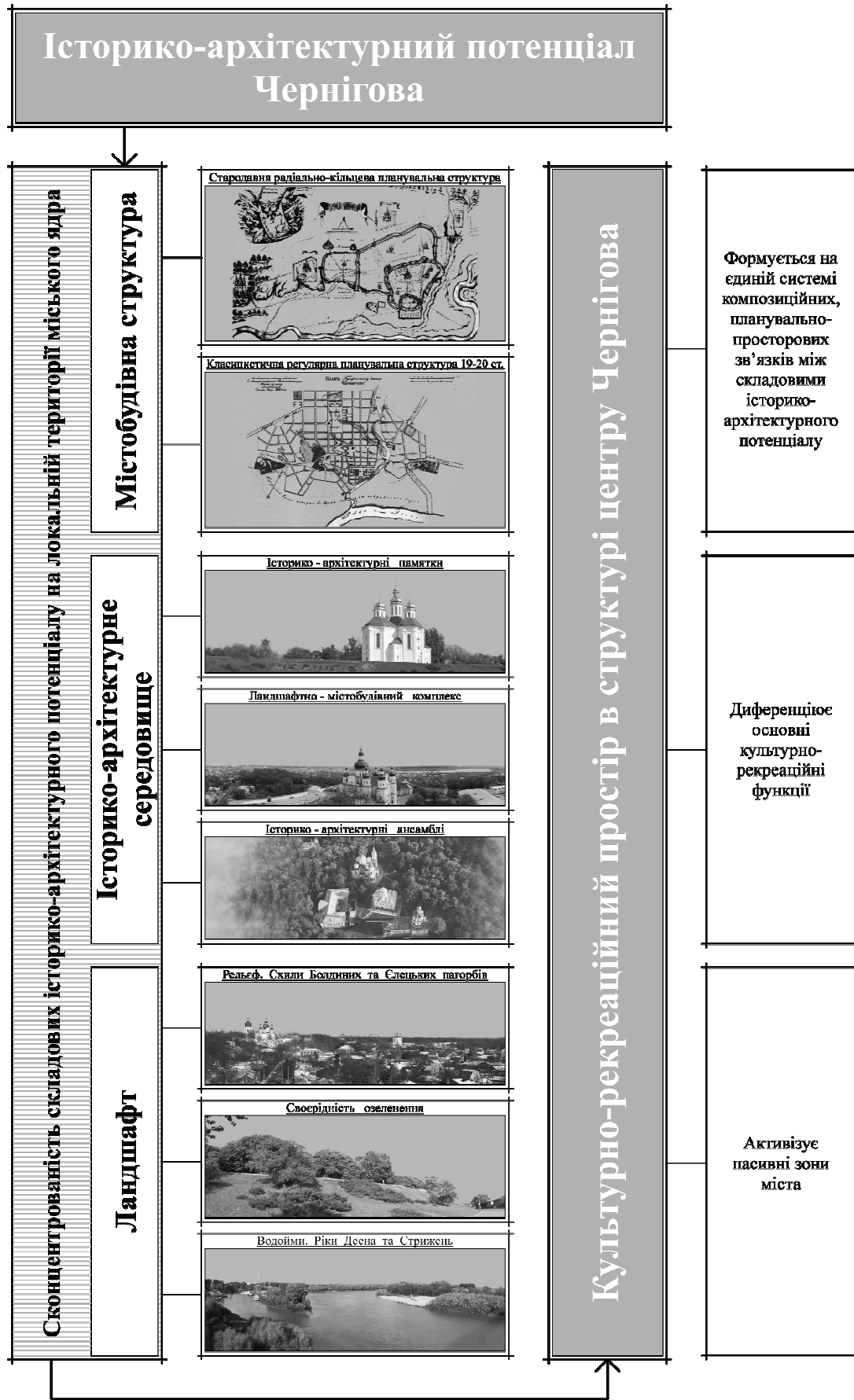
- *містобудівна структура* (специфіка поєднання стародавньої планувальної структури з планувальними новаціями XIX-XX ст.);
- *історико-архітектурне середовище* (концентрація значної кількості видатних історико-архітектурних пам'яток на локальній території міського ядра в межах комфортних пішохідних зв'язків);
- *унікальний ландшафт* (рельєф, водойми, рослинність).

Саме сконцентрованість таких складових на локальній території міського ядра є основою концепції просторової організації історичного міста.

Отже, **культурно-рекреаційний простір у структурі центру історичного міста** – це цілісний, організований за певними принципами простір центральної частини історичного міста. Він формується на єдиній системі композиційних, планувально-просторових зв'язків між складовими історико-архітектурного потенціалу (ландшафт, історико-культурні об'єкти, основні елементи міської композиції). У такому просторі має місце диференціація основних культурно-рекреаційних функцій (пізнавально-культурної, естетично-інформаційної, туристичної), активізація пасивних зон міста (мал. 1).

Тому комплексна організація культурно-рекреаційного простору у структурі центру історичного міста стає основою:

- *збереження та регенерації архітектурного потенціалу історико-культурної спадщини;*
- *примноження естетичних, пізнавальних та туристичних перспектив міста;*
- *формування сучасного образу історичного міста, що поєднує в собі усі часові пласти культури, визначає психологію, світогляд та естетичні вподобання суспільства.*

Мал.1 Культурно-рекреаційний простір в структурі центру історичного міста

Список використаних джерел:

1. Баран-Бутович С. Чернігів як об'єкт історично-краєзнавчих екскурсій [Текст] / Баран-Бутович С. – Чернігів, 1931. – 54 с.
2. Бевз М. Збереження історико-містобудівної спадщини: актуальні завдання сьогодні [Текст] / Бевз М. // Резерви прогресу в архітектурі та будівництві. Вісник ДУЛП. – № 278. – Львів: ДУ „Львівська політехніка”, 1994. – С. 113-115;
3. Вечерський В. Проблемы сохранения архитектурного своеобразия [Текст] / В. Вечерський, В. А. Ленченко // Строительство и архитектура. – 1986. – № 3. – С. 25-27.
4. Водзинський Є. Питання охорони своєрідності історичних міст України [Текст] / Водзинський Є. // Архітектурна спадщина України: 2. Національні особливості архітектури народу України / за ред. д-ра мистецтвознавства В. Тимофієнка. – К., 1995. – С. 242-253.
5. Логінов Я. Краківський феномен. Чи повторять польський успіх Львів, Київ та Одеса, ставши наймоднішими містами світу? [Текст] / Логінов Я. // Дзеркало тижня. – 2007. – №6.
6. Крыжановская Н. К проблеме исторической ценности городских пространств [Текст] / Крыжановская Н., Мироненко О. // Научно-технический сборник №6610. – Харьков: Харьковская национальная академия городского хозяйства, 2010.
7. Писковский Ю. И. Восстановить, воссоздать, сберечь [Текст] / Ю. И. Писковский // Строительство и архитектура. – 1986. – № 4. – С. 2-4.
8. Соколов Л. Сохраним своеобразие исторических городов [Текст] / Соколов Л. – М.: Стройиздат, 1992. – 352 с.

Аннотация

В статье исследуются особенности реорганизации исторической городской среды на примере города Чернигова. Охарактеризовано основную концепцию пространственной организации исторического города, названную культурно-рекреационным пространством. Подчеркнуто необходимость применения комплексного подхода к организации городского пространства исторической части Чернигова.

Ключевые слова: реорганизация исторической среды, историко-архитектурный потенциал, историко-архитектурная среда, городское пространство, комплексный подход, рекреация.

Annotayion

The article studies the peculiarities of the historical town environment reorganizing at the example of Chernihiv. The main concept of the historical town space organizing called the cultural and recreational space is characterized. The necessity of using the complex approach to organizing the town space of Chernihiv historical part is underlined.

Key words: reorganizing of historical environment, historical and architectural potential, historical and architectural environment, town space, complex approach, recreation.